

سیره معاشرتی حضرت فاطمه (سلام الله علیها)

سعیده علیمرادی^۱

چکیده :

سیره، نوع رفتار و سبک رفتار و طریقه خاص زندگی است و معاشرت یعنی مصاحبت، همراهی و همدلی و سیره ی معاشرتی یعنی نوع رفتار و سبک خاص از زندگی که در مصاحبت و همراهی و همدلی با دیگران شکل گرفته است. مهم‌ترین شیوه‌های تعلیم و تربیت اسلامی روش الگوگیری است که در قرآن و روایات بر آن تاکید شده است و انسانها به گونه‌ای آفریده شده‌اند که نیازمند برقراری روابط اجتماعی می‌باشند و باید بتوانند معاشرت خوبی در قالب فضایل اخلاقی برقرار کنند. حضرت فاطمه سلام الله علیها که امامان ما به ایشان اقتدا می‌کردند و این بانوی بزرگوار را الگوی خود معرفی می‌کرده‌اند، می‌تواند بهترین الگو برای همه انسان‌ها تا ابد باشد. این بانوی بزرگوار در معاشرت با فقیران و محرومان انصاف را رعایت می‌کرد و گذشت و ایثار را سرلوحه قرار می‌داد و بسیار به آنها انفاق می‌کرد و در برخورد با دشمنان استقامت و شجاعت داشت و روشنگری می‌کرد و با صبر و کمک از خداوند بزرگ و سعه صدر مشکلات و ناملایمات را در خود حل می‌کرد و در برخورد و معاشرت با دوستان بسیار مهربان و گشاده رو بود و همان نوازی را با ایثار فراوان آمیخته و سوال کنندگان را با صبر و حوصله فراوان و باعطوف یاری می‌کرد و کسی که در سیره معاشرتی به این بانوی بزرگوار اقتدا کند یک معاشرت زیبنده همراه با حداکثر فضایل اخلاقی را رقم زده است.

کلید واژه: سیره، فضایل، معاشرت

^۱ طلبه سطح دو، حوزه علمیه فاطمه الزهرا سلام الله علیها، بم
saiedalimorady@gmail.com

مقدمه :

انسان به گونه ای آفریده شده است که نیازمند برقراری روابط اجتماعی در زندگی می باشد و زندگی او در صورتی سعادت‌مندانه است که این روابط اجتماعی را به نحو احسن بین خود و دیگران برقرار کند. در تمام روابط نکته مهم و اساسی احترام متقابل افراد است در روایت‌های پیامبر و ائمه علیه السلام به مسئله تواضع و رفتار مناسب در برخوردها و ترک خشونت در معاشرت، اهمیت زیادی داده شده است.

در جامعه کنونی انسان ها به دلیل مشغله های فراوان ، استرس های زیاد و سرگرمی به امور دنیوی از سیره و روش های ائمه علیه السلام دور شده اند به همین دلیل معاشرت ها خیلی کم رنگ شده و یا انسان ها به خوبی آداب معاشرت را رعایت نمی کنند. استفاده از الگوی شایسته باعث می شود که انسان مسیر زندگی را با موفقیت های بیشتر طی کند و به سعادت برسد و از سوی دیگر نیاز به الگو ، از نیازهای طبیعی بشر است و انسان را وادار می دارد تا با در نظر داشتن الگوی مورد نظر تلاشی هدفدار و آگاهانه برای رسیدن به ویژگی های رفتاری و اخلاقی الگو در پیش گیرد.

قرآن کریم رسول گرامی اسلام (ص) را الگوی شایسته و اسوه حسنه مؤمنان معرفی کرده است و پیامبر (ص) خود در سخنانش فاطمه (س) را از وجود خود می داند و بارها در جمع مؤمنین می فرماید: فاطمه پاره تن من است. وجود فاطمه (س) از وجود رسول خدا جدا نیست و سیره ی او جلوه ی دیگری از سیره ی پیامبر (ص) است . پس فاطمه (س) ادامه راه و سیره ی رسول خدا در همه زمینه ها از جمله معاشرت با مردم است. امام زمان (عج) وجود مقدس حضرت فاطمه علیها السلام را اسوه ی نیکوی خویش دانسته و فرموده اند: «و فی ابنة رسول الله صلی الله علیه و آله لی أسوة حسنة: همانا دختر رسول خدا (ص) برای من الگوی شایسته است. آثار فراوانی در مورد سیره ی خانوادگی و اجتماعی این بانوی اسوه نگاشته شده است. در رابطه با پیشینه ی تحقیق تاکنون مطالعاتی شده ، مثلاً سیره ی اجتماعی حضرت فاطمه (س) از محمد جواد برهانی و بانوی نمونه اسلام

فاطمه الزهرا (س) از ابراهیم امینی و عشق ناب از لیلی خلیل زاده و بصیرت فاطمه زهرا (س) از اصغر طاهر زاده که به یک قسمت جزیی از سیره ی معاشرتی حضرت زهرا (س) پرداخته اند ولی تاکنون تحقیق کامل و جامعی در مورد سیره ی معاشرتی حضرت زهرا (س) انجام نشده است. که بنا بر اهمیت و ضرورت تحقیق در این مقاله به این موضوع خواهیم پرداخت. اما در این مقاله با روش مطالعه کتابخانه ای به روش تحلیلی، توصیفی سعی بر آن شده است تا سیره معاشرتی حضرت زهرا (س) با مردم در چندین جایگاه معاشرت با دوستان و سوال کنندگان و دشمنان و همسایه گان بررسی شود. سیره معاشرتی بحث وسیع و بسیار مهمی در زندگی انسان دارد که اگر با توجه به سیره ی حضرت زهرا (س) که الگوی شایسته زنان عالم می باشد هدایت و الگو گیری شود قطعاً انسان را به سعادت می رساند. پس در جایگاه های دیگر مثل خانم، آقا، بچه، فقیر، غنی و.... می توان آن را در زندگی حضرت زهرا (س) که معصوم هستند بررسی کرد و در زندگی سعادت‌مندان به آن عمل کرد.

مفهوم شناسی

معاشرت در لغت

معاشرت مصدر باب مفاعله از ریشه «عشرة» است که اهل لغت، آن را مصاحبت، همراهی و هم صحبتی معنا کرده اند.^۱

در قرآن مجید، معاشرت و واژه‌های هم خانواده آن به معنای رفتار^۲، مصاحب، همراه^۳ و خویشاوند^۴ آمده است

این کلمه در روایات فراوانی به کار رفته است که به عنوان نمونه چند روایت را یادآور می‌شویم: علی علیه السلام فرموده است: «عِمَارَةُ الْقُلُوبِ فِي مُعَاشَرَةِ ذَوِي الْعُقُولِ؛ آبادانی دل‌ها [در نشست و برخاست با خردمندان است].»^۵

در روایتی دیگر آمده است: «مُعَاشَرَةُ الْأَبْرَارِ تُوجِبُ الشَّرَفَ؛ [معاشرت با نیکان سبب بزرگی و شرف است].»^۶

در این روایات، کلمه معاشرت به معنای نشست و برخاست و زندگی کردن با همدیگر آمده است

۱- شرتونی، القرب الموارد فی فصیح العربیة و الشوارد، ج ۲، ص ۷۸۴

۲- نساء ۱۹۰

۳- حج ۱۳

۴- توبه ۲۴

۵- آمدی، غرر و الحکم و درر الکلم، ج ۲، ص ۵۰۰، ح ۲۸

۶- همان، ص ۷۶۰، ح ۵۶

معاشرت در اصطلاح

معاشرت در این نوشتار، هرگونه نشست و برخاست و زندگی کردن زنان و مردان با یکدیگر و اختلاط زن و مرد در جامعه است.

۱- دیدگاه کلی حضرت فاطمه (س) درباره کیفیت معاشرت با مردم و خانواده

معیار و میزان سنجش ارزشمندی انسان از دیدگاه حضرت زهرا (س) روابط شایسته با مردم و خانواده است.

حضرت زهرا (س) می فرماید: خَيْرُكُمْ أَلْيَنُكُمْ مَنَاقِبُهُ وَ أَكْرَمُهُمْ لِنِسَائِهِمْ. بهترین شما کسی است که در برخورد با مردم نرم تر و مهربان تر است و ارزشمندترین مردم کسانی هستند که با همسرانشان مهربان و بخشنده اند.^۲

یکی از صفات نیک اخلاقی، مهربانی و شفقت است. حضرت فاطمه (س) انسان بسیار مهربانی بود به همین خاطر یکی از نام های حضرت فاطمه «حانیه» است. حانیه در لغت به معنای زن مهربان شفیق و پرمهر است. این بانوی بزرگوار در همه حالات هم اینکه در کانون خانواده و هم اینکه در معاشرت با مردم بسیار مهربان بودند.

قَالَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهَا السَّلَامُ: بَشْرٌ فِي وَجْهِ الْمُؤْمِنِ يُوجِبُ لِصَاحِبِهِ الْجَنَّةَ وَ بَشْرٌ فِي وَجْهِ الْمُعَانِدِ الْمُعَادِي يَقِي صَاحِبَهُ عَذَابَ النَّارِ. از حضرت فاطمه سلام الله علیها روایت شده است که فرموده: گشاده رویی در صورت مومن برای صاحبش، موجب بهشت می شود و گشاده رویی در صورت دشمن عنود صاحبش را از عذاب آتش ننگه می دارد.^۳ گشاده رویی اولین فضیلتی است که در معاشرت با دیگران به چشم می آید و باعث می شود که راه انسان برای معاشرت های سعادت مندانه باز شود. گشاده رویی در دین اسلام از صفات بارزی است که بسیار در روایات به آن تاکید و باعث گرایش انسان ها به دین اسلام شده است.

۲- شیوه ی معاشرت حضرت زهرا (س) با نامحرم

^۲ جمعی از نویسندگان، اعلام الهدایه، ج ۳، ص ۲۱۲
^۳ مجلسی، بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۴۰۱

در سیره ی حضرت زهرا (س) همچنین آمده است که حضرت علاوه بر اینکه آورده خانه خود را با آسیاب دستی منزل تهیه می‌کرد برای همسایگان ناتوان و کهنسال نیز به خاطر خدا این کار را انجام می‌داد.

۷-۱۲ اطعام همسایه

نقل شده است که حضرت زهرا سلام الله علیها برای همسایه‌هایش غذا می‌فرستاد. أَنَّ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ... فَبَعَثَتْ حَسَنًا أَوْ حُسَيْنًا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ (ص) فَرَجَعَ إِلَيْهَا... وَ أَكَلَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) وَ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ جَمِيعُ أَزْوَاجِ النَّبِيِّ حَتَّى شَبِعُوا قَالَتْ فَاطِمَةُ وَ بَقِيَتِ الْجَفْنَةُ كَمَا هِيَ فَأَوْسَعْتُ مِنْهَا عَلَى جَمِيعِ حِيزَانِي وَ جَعَلُ اللَّهُ فِيهَا بَرَكَهً وَ خَيْرًا كَثِيرًا در روایتی از جابر بن عبدالله انصاری نقل شده است که روزی فاطمه زهرا (س) حسن و حسین (ع) را خدمت پیامبر فرستاد، تا جدشان را برای غذا دعوت کنند. پیامبر (ص) تشریف آوردند و غذای بسیار معطری زیر سبد یافتند. پیامبر (ص) و همه اعضای خانواده علی علیه السلام و همسران پیامبر (ص) از آن غذا خوردند و برای همسایه‌ها هم فرستادند.^{۳۰}

^{۳۰} الخرايج والجرايج ج ۲ ص ۵۲۸

۷-۳ دعا برای همسایه

حضرت فاطمه (س) همیشه دغدغه مردم ا داشتند و با دلسوزی فراوان در حق مومنین دعا می‌کردند و همیشه دیگران را برخورد مقدم می داشتند. این بانوی بزرگوار در دعا کردن هم همیشه دیگران را مقدم می داشتند و اول برای همسایگان دعا می کردند عَنْ أَخِيهِ الْحَسَنِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ قَالَ: رَأَيْتُ أُمِّي فَاطِمَةَ قَامَتْ فِي مِحْرَابِهَا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ فَلَمْ تَزَلْ رَاكِعَةً سَاجِدَةً حَتَّى انْفَجَرَ عَمُودُ الصُّبْحِ وَ سَمِعْتُهَا تَدْعُو لِلْمُؤْمِنِينَ وَ تُسَمِّيهِمْ وَ تُكْثِرُ الدُّعَاءَ لَهُمْ وَ لَا تَدْعُو بِشَيْءٍ لِنَفْسِهَا فَقُلْتُ يَا أُمَّاهُ لِمَ لَا تَدْعِينَ لِنَفْسِكَ كَمَا تَدْعِينَ لِغَيْرِكَ ... «[۳ امام حسن مجتبی (ع) می‌فرماید: در شب جمعه مادرم فاطمه (س) را در محراب ایستاده و به عبادت با خداوند مشغول بود و تا هنگام دمیدن سپیده صبح پیوسته در حال رکوع و سجود و قیام و بود با گوش خود می‌شنیدم که اسامی مردان و زنان با ایمان را بر زبان جاری می‌کرد و برای آنها دعا می‌نمود به قدری اسم مومنان را گفت که سحر شد و چیزی به اذان صبح نمانده بود این در حالی بود که برای خودش نکرد عد از دعا کردید ولی برای خودتان دعا نمی‌کنید ایشان فرمودند فرزندم باید در دعا همسایه را بر خود مقدم داشت.^{۳۱}

حضرت زهرا (س) نه تنها در معاشرت و رفتار عملی با مردم لسوزانه و مهربانانه با آنان رفتار می‌کند بلکه در غیاب آنها نیز همیشه به یاد مردم و همدل با آنها بودن و به درگاه خداوند برای بخشش و حل مشکلات و خیر و سعادت آنها بسیار دعا می کردن البته این اخلاق و توجه نظری ایشان به مردم است.^{۳۲}

^{۳۱} مجلسی بحار الانوار، ج ۸۶، ص ۳۱۴

^{۳۲} بشارتی، از عرش تا عرش - ص ۱۷۰ و ۱۷۱

نتیجه گیری

با توجه به مطالبی که گفته شد سیره ی معاشرتی حضرت زهرا (س) از اهمیت بالایی برخوردار است .چون حضرت زهرا (س) نه تنها الگوی عملی برای زنان، بلکه برای همه ی انسان ها در همه ی زمان ها می باشد . زیرا غالبا تمام انسانها در طول زندگی خود با فقیر، دوست ، دشمن و سوال کننده معاشرت داشته اند . وفطرت انسانها نیز همواره خواهان نیکی بوده و از بدی و پلیدی گریزان است . امروزه جوامع غربی که باور لذت گرایی و مادی گرایی دارند ، به خاطر نداشتن یک الگوی همه جانبه با انحطاط و شکست مواجهه شده اند . بنابراین دانستن و عمل کردن مطابق سیره ی حضرت زهرا (س) که اسوه ای کامل و نمونه برای انسان ها می باشد باعث تعالی در زندگی دنیایی و اخروی انسان می شود . مثلا می توان به سیره ی معاشرتی با دوستان ، سوال کنندگان ، فقیران و دشمنان اشاره کرد .

منابع

- قرآن کریم

- ۱- امینی، ابراهیم، بانوی نمونه اسلام فاطمه الزهراء (ع)، انتشارات: قم: شفق، ۱۳۷۸
- ۲- بحرانی، عبدالله بن نورالله، .
- ۳- عوالم العلوم و المعارف و الاحوال من الايات و الاخبار و الاقوال، انتشارات: قم: موسسه الامام المهدي، عطرعت، ۱۳-۱۳۸۴
- ۴- برهانی، محمد جواد، سیره اجتماعی حضرت فاطمه (س)
- ۵- بشارتی علی محمد، از عرش تا عرش، انتشارات تهران سوره مهر ۱۳۸۴
- ۶- جمعی از نویسندگان، زیر نظر ناصر مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، انتشارات. تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۵۳
- ۷- حر عاملی محمد بن حسن، وسائل الشیعه، انتشارات موسسه آل البيت عليهم السلام لاحیاء التراث، ۱۴ق=۱۳-۱۳۸۹
- ۸- خلیلزاده لیلی، عشق ناب شرح زندگانی حضرت فاطمه علیه السلام، انتشارات پلک، ۱۳۸۹
- ۹- دشتی، محمد، فرهنگ سخنان
- ۱۰- حضرت فاطمه علیها السلام، انتشارات موسسه تحقیقاتی امیرالمومنین علیه السلام، ۱۳۷۶
- ۱۱- رسولی محلاتی هاشم، غررالحکم و درر الکلم، انتشارات فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۹
- ۱۲- راوندی، قطب الدین سعید بن حبه الله، الخرائج و الجرائح، استنساخ: محمد باقر کاتب اصفهان، قرن ۱۱
- ۱۳- سپهر، محمد تقی بن محمد علی، انتشارات: تهران: اساطیر، ۱۳۸۸
- ۱۴- سیدی، حسین، کتاب خاطر نازک گل، انتشارات: معارف، ۱۳۹۲

- ۱۵- شوشتری، نورالله بن شریف الدین، احقاق الحق و ازهاق الباطل، انتشارات قم مکتبه آیت الله مرعشی العامه ۱۴۰۴، ۱۳۶۲
- ۱۶- طاهرزاده، اصغر، بصیرت فاطمه زهرا علیه السلام، انتشارات: اصفهان: لب المیزان، ۱۳۸۶
- ۱۷- طبری آملی، محمد بن جریر، دلائل الامامه، انتشارات: تهران: موسسه البعثه، مرکز الطباعه والنشر، ۱۴۳۷ق. = ۱۳۹۵
- ۱۸- قیومی، جواد، صحیفه الزهراء سلام الله علیها، انتشارات: اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۳۷۳
- ۱۹- مجلسی، محمد باقر بن محمد تقی، بحارالانوار، انتشارات: بیروت داراحیاء التراث
- ۲۰- محلاتی، ذبیح الله، ریاحین و الشریعه، در ترجمه دانشمندان بانوان شیعه، انتشارات: تهران: دارالکتب اسلامی، ۱۳۶۹ ق، ۱۳۴۹، ۱۳۲۹